

**ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНИХ УМІНЬ
МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН
ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
(НА ПРИКЛАДІ ВЧИТЕЛЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ)**

У статті розглядається проблема формування професійно-комунікативних умінь майбутніх учителів гуманітарних дисциплін засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Автор уточнює склад професійно-комунікативних умінь майбутніх учителів гуманітарних дисциплін в умовах інформаційного суспільства та пропонує систему вправ, спрямованих на їх формування, з використанням ІКТ.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується значним збільшенням ролі інформації та комунікації у всіх сферах життєдіяльності людини. Поява нових засобів комунікації, зокрема Інтернету, значно розширила та спростила процес спілкування між людьми незалежно від їх віку, національності, місця проживання, культурних та світоглядних особливостей. Тому одним із важливих завдань учителя в умовах інформаційного суспільства є формування в учнів навичок та вмінь інтеркультурної взаємодії, в тому числі з використанням сучасних засобів інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ). Слід зазначити, що найбільші можливості для вирішення цього завдання мають саме вчителі гуманітарних дисциплін, оскільки зміст предметів гуманітарного циклу включає в себе вивчення мови, історії, культури, традицій, особливостей суспільного устрою різних народів тощо, що дозволяє краще зрозуміти представників інших культур, сформувати толерантне ставлення до їх уявлень та думок та навчитись спілкуванню з іншими людьми в дусі поваги, щирої зацікавленості та конструктивного діалогу.

Очевидним є те, що сформувати вміння інтеркультурної взаємодії своїх вихованців зможе лише той учитель, який сам добре володіє інтеркультурною компетенцією, однією зі складових якої є комунікативна компетенція. Оволодіння майбутнім учителем професійно-комунікативними вміннями є базою для формування його лінгвокультурологічної компетенції, якщо людина не навчиться взаємодіяти з представниками рідної культури, то спілкування з представниками інших культур, які можуть значно відрізнятись від його повсякденного оточення, може бути дійсно серйозною проблемою. Крім того, як вже було зазначено, поява нових засобів комунікації, з одного боку, спрощує та оптимізує професійну діяльність учителя, але з іншого – висуває до нього і нові вимоги. Володіння комунікативними вміннями, які були необхідні вчителю десятиліття тому, вже виявляється недостатнім у постіндустріальному інформаційному суспільстві. Тому наразі з'являється потреба в уточненні складу комунікативних умінь майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (далі – ГД) з огляду на вимоги інформаційного суспільства та розробці технології їх формування засобами ІКТ в рамках професійної підготовки.

Проблема визначення складу комунікативних умінь майбутніх учителів та їх формування висвітлена в першу чергу в роботах учених, які описували дані вміння в комплексі з іншими професійно-педагогічними вміннями (Н. В. Кузьміна, В. О. Сластьонін, О. А. Абдуліна, А. К. Маркова, В. А. Кан-Калик, О. І. Бульвінська, О. А. Дубасенюк, О. А. Остряньська, Ю. І. Пасов та ін.) Окремо формуванню комунікативних умінь майбутніх учителів присвячені роботи таких дослідників як М. П. Василенко, Л. П. Василевська-Скупа, М. П. Васильєва, Н. А. Грищенко, Л. П. Дарійчук, Т. В. Коноваленко, О. П. Яковліва та ін. Проте, такий аспект як формування комунікативних умінь засобами ІКТ, на нашу думку, висвітлено недостатньо. Отже, **мета статті** – визначити склад професійно-комунікативних умінь, необхідних майбутнім учителям гуманітарних дисциплін в умовах інформаційного суспільства, та розробити технологію їх формування, використовуючи засоби ІКТ, у системі професійної підготовки.

У психолого-педагогічній літературі комунікативні вміння розглядаються, як правило, в комплексі з іншими професійно-педагогічними вміннями (гностичними, проектувальними, конструктивними, організаторськими), які класифіковано за компонентами педагогічної діяльності. Так, Н. В. Кузьміна вважає, що комунікативний компонент педагогічної діяльності пов'язаний з уміннями в галузі оперативного рішення завдань, які встановлюють педагогічно доцільні взаємовідношення, а також погодження своєї діяльності з державними завданнями, які пред'являються до керівника як громадянина своєї країни, з тими, на кого спрямовано вплив (взаємодія по горизонталі) та з тими, хто вступає в ролі керівника даної системи (взаємодія по вертикалі) і партнерами по діяльності, тобто колегами [1: 12-13].

На думку В. О. Сластьоніна, комунікативні вміння вчителя включають уміння встановлювати педагогічно доцільні відношення з окремими учнями, малими групами та учнівськими колективами, батьками, вчителями; знаходити контакт, спільну мову та правильний тон з різними людьми у різних обставинах; при необхідності перестроювати відносини з колективом і окремими учнями, регулювати взаємні стосунки в колективі тощо [2: 75-76]. У своїх подальших роботах у співавторстві з іншими дослідниками (І. Ф. Ісаєв, А. І. Міщенко, Є. М. Шиянов) він конкретизує склад комунікативних умінь, які, на його думку, можна поділити на три взаємопов'язані групи: перцептивні уміння, власне уміння спілкування (вербального) та вміння і навички педагогічної техніки. До *перцептивних* умінь він відносить такі вміння як: сприймати та адекватно інтерпретувати інформацію про сигнали від партнера по спілкуванню; проникати в особистісну суть інших людей, бачити їх індивідуальні особливості та відмінності від інших тощо. *Вміння педагогічного спілкування* – це вміння, які тісно пов'язані з пам'яттю та уявою, такі як вміння відновлювати в пам'яті особливості попереднього спілкування з класом, індивідуальні особливості учнів, стати на місце своїх вихованців та прогнозувати їх поведінку; здійснювати комунікативну атаку, створювати обстановку колективного пошуку тощо. *Педагогічна техніка* – це сукупність умінь та навичок, необхідних для педагогічного стимулювання активності як окремих учнів, так і колективу в цілому: уміння вибрати правильний стиль і тон у спілкуванні, мати відчуття темпу, керувати своїм тілом, виразно передавати інформацію тощо [3: 50-53].

М. П. Васильєва розглядає комунікативні вміння як компонент педагогічної культури вчителя та виділяє наступні вміння: планувати спілкування; визначити стратегію поведінки; входити в ситуацію та виходити з неї; орієнтуватися в комунікантах; враховувати вікові та індивідуальні особливості учнів; вибирати засоби комунікації для різних ситуацій; використовувати вербальні та невербальні (жести, міміку, пантоміміку) засоби комунікації; використовувати паралінгвістичну (голос, тональність, діапазон) та екстралінгвістичну (темپ мови, логічний наголос, паузи) систему знаків; слухати співрозмовника; використовувати особистісний простір ("просторові зони") у спілкуванні; орієнтуватися і діяти в нестандартних та конфліктних ситуаціях [4: 10-11].

Володіння даними комунікативними вміннями є обов'язковим для будь-якого вчителя незалежно від профілю. Але, як вже зазначалось, учитель-гуманітарій повинен здійснювати також гуманітарну місію, оскільки саме гуманітарні дисципліни мають додаткові можливості для формування особистості учня. У даному контексті цікавим є дослідження А. П. Вірковського, автора спецкурсу "Становлення гуманної особистості", який, поряд з іншими професійними вміннями, виділив комунікативні вміння вчителя, які необхідні для формування гуманістичного ідеалу учнів (в його роботі акцент зроблено на старшокласниках): уміння встановлювати демократичні відносини з учнями в процесі реалізації різноманітних форм організації гуманістичного виховання, формування ціннісного ставлення учнів до гуманістичного ідеалу, навчання гуманним засобам розв'язувати педагогічні та життєві ситуації тощо [5: 120-121].

На необхідність цілеспрямованого формування комунікативних умінь вказують і вчені, які досліджують процес професійної підготовки вчителів окремих гуманітарних дисциплін. Так, Ю. І. Пасов, аналізуючи надзвичайну важливість володіння комунікативними вміннями вчителя іншомовної культури (іноземних мов), пише: "Спілкування не тільки і не стільки природний дар, скільки технологія: прийоми встановлення контактів, уміння бачити, відчувати, сприймати, розуміти мовленнєвого партнера, знання законів соціальної взаємодії людей, володіння способами та засобами мовленнєвого та немовленнєвого спілкування тощо – все це вимагає серйозного, системного навчання" [6: 176]. Він також поділяє всі комунікативні вміння на дві умовні групи: перцептивні та продуктивні. До *перцептивних* комунікативних умінь педагога він відносить вміння визначати та розуміти психічний стан окремого учня та настроїв класу (групи); розподіляти увагу між різними компонентами навчального процесу; прогнозувати поведінку учня як мовленнєвого партнера; чути та бачити помилки в комунікативній поведінці учня; визначати приблизний рівень володіння мовленнєвими вміннями без спеціального тестування тощо. Серед *продуктивних* комунікативних умінь вчителя він виділяє такі вміння як створювати комунікативну обстановку; встановлювати мовленнєвий контакт з учнями та підтримувати атмосферу спілкування в колективі; завершувати мовленнєвий контакт; регулювати поведінку учня як мовленнєвого партнера, змінювати функціональний стан учня в потрібному напрямку; володіти паралінгвістичними, екстралінгвістичними, кінетичними та проксемічними засобами спілкування; володіти нюансами емоційно-оціночних відносин; свідомо застосовувати ефект фасцинації; адекватно для всіх ступенів навчання "обслуговувати" всі види роботи в мовленнєвому відношенні, тобто вести урок на іноземній мові таким чином, щоб це була, з одного боку, автентична мова, а з іншого – зрозуміла учням та ін. [6: 180-181].

М. П. Василенко, дослідник у галузі професійної підготовки учителів-філологів, зокрема російської мови, використовує термін "професійно-комунікативні вміння", які вона визначає як

"систему взаємозумовлених мовно-мовленнєвих, психолого-педагогічних і методичних умінь, що забезпечує професійну діяльність учителя в умовах комунікативного підходу до вивчення шкільного курсу російської мови в україномовному середовищі" [7: 7]. Ми погоджуємось з М. П. Василенко щодо використання саме цього терміну, оскільки вважаємо, що в контексті формування професійно-педагогічних умінь вчителя потрібно розглядати не просто загальні комунікативні вміння, якими володіє будь-яка людина незалежно від її професії, а саме ті комунікативні вміння, якими повинен володіти вчитель для ефективного здійснення педагогічного спілкування, тобто професійно-комунікативні вміння. Таким чином, суть професійно-комунікативних умінь вчителя полягає в тому, щоб уміло здійснювати педагогічне спілкування з усіма суб'єктами, які пов'язані з його професійною діяльністю: учнями, батьками, колегами, адміністрацією школи тощо.

Однак, як вже було зазначено, в інформаційному суспільстві по мірі розповсюдження ІКТ, зокрема, можливостей мережі Інтернет, виникнення віртуальної реальності, стрімкому розвитку технологій штучного інтелекту виникає потреба в застосуванні інноваційних засобів, які в повній мірі можуть виступати в якості помічника й посередника у здійсненні багатьох навчальних цілей, в тому числі пов'язаних з встановленням відносин та здійсненням педагогічного спілкування. Це питання розглядається науковцями у контексті формування інформаційної культури вчителів та їх готовності до використання ІКТ у навчальному процесі. Так, Л. Ф. Панченко детально описує склад загальнопедагогічних умінь, необхідних для використання нових інформаційних технологій (НІТ), до яких вона відносить гностичні, конструктивні, проєктувальні організаторські та комунікативні вміння. Комунікативні вміння у використанні НІТ вона розглядає як вміння, які пов'язані зі встановленням взаємовідносин з учнями в системі "вчитель – КЗН (комп'ютерні засоби навчання) – учень", а саме: вносити зміни в організацію взаємодії між учасниками навчального процесу в залежності від апаратних та програмних засобів, які застосовуються; залучати учнів до розробки педагогічних програмних засобів (ППЗ); вирішувати питання про технічне обслуговування КЗН тощо [8: 43-48].

Склад професійно-педагогічних умінь вчителя іноземних мов (ІМ), пов'язаних з використанням ІКТ, висвітлюється в дослідженнях Л. І. Морської. Вона виділяє такі групи умінь, необхідних вчителю ІМ для успішної реалізації навчального процесу з використанням ІТ (інформаційних технологій): глобальні, гностичні, конструктивні, організаційні та комунікативні. До останніх вона відносить вміння встановлювати стосунки з учнями в умовах інформаційного освітнього простору; встановлювати контакти як з українськими, так і з закордонними колегами у віртуальному інформаційному просторі з метою ефективного вирішення навчально-методичних проблем [9: 20]. У подальших роботах вона об'єднує організаційні та комунікаційні вміння в одну групу *комунікативно-організаторських* умінь, які включають у себе вміння управляти навчально-пізнавальною діяльністю учнів в умовах використання ІТ на уроках ІМ; здійснювати організацію індивідуальної, парної та групової діяльності учнів; сприяти формуванню в учнів позитивного ставлення до роботи з ІТ під час вивчення навчального матеріалу з ІМ; створювати на уроці сприятливу атмосферу для активізації пізнавальної діяльності учнів в процесі роботи з ІТ; здійснювати контроль діяльності учнів за допомогою використання ІТ на уроці ІМ [10: 60-61].

Таким чином, аналіз педагогічної літератури довів, що комунікативні вміння майбутніх учителів повинні розглядатись і формуватись комплексно, враховуючи їх тісний зв'язок з іншими професійними вміннями. Тому при визначенні складу професійно-комунікативних умінь майбутніх учителів гуманітарних дисциплін також опираємось на наші попередні дослідження, де нами було визначено склад професійних умінь майбутніх учителів ГД в умовах інформаційного суспільства.

Відповідно до завдань, які наразі стоять перед учителями ГД, нами були виділені наступні **класи умінь**:

I клас умінь – *загальнопедагогічні* вміння, які спрямовані на вирішення загальнопедагогічних завдань учителів незалежно від профілю;

II клас умінь – *гуманітарно орієнтовані* вміння, спрямовані на вирішення завдань, специфічних для всіх учителів гуманітарного профілю;

III клас умінь – *предметно-методичні* вміння, спрямовані на вирішення методичних завдань, характерних для вчителя конкретної гуманітарної дисципліни.

Відповідно кожний клас умінь включає в себе наступні *групи умінь*, які класифіковано за компонентами педагогічної діяльності вчителя: гностичні, проєктувальні, організаторські та комунікативні. Крім того, з огляду на вимоги інформаційного суспільства, які передбачають обов'язково володіння засобами ІКТ, ми виділили так звані "наскрізні" *інтегральні інформаційно-практичні вміння*, під якими розуміємо вміння використовувати ІКТ у професійній діяльності вчителя та які включають у себе два компоненти: суто інформаційний (пов'язаний з аналізом та відбором інформації) та прикладний (пов'язаний з практичним використанням інформації, представленої засобами ІКТ) [11: 151]. Оскільки дані вміння є інтегральними, вони входять у склад кожного

компоненту педагогічної діяльності та відповідно є складовими частинами всіх груп умінь, у тому числі комунікативних.

Таким чином, на основі аналізу психолого-педагогічної літератури та опираючись на власні дослідження, ми визначили **професійно-комунікативні вміння вчителя ГД в інформаційному суспільстві** як систему загальнопедагогічних, гуманітарно орієнтованих та предметно-методичних умінь, які дозволяють учителю ГД успішно встановлювати відносини та здійснювати педагогічне спілкування з учнями, колегами, батьками тощо, використовуючи традиційні та інноваційні технології, у т.ч. ІКТ, в умовах, що змінюються. Це в першу чергу означає, що сучасний учитель повинен бути в курсі тих новітніх технологій, які можуть допомогти йому вирішити цілу низку комунікативних завдань. Уже сьогодні багато вчителів, особливо за кордоном, мають свої власні сторінки в Інтернеті, веб-сайти, блоги. Наразі є можливість спілкуватись з колегами з усього світу, обмінюватись досвідом беручи участь у Інтернет-конференціях та спілкуючись на форумах, обмінюватись конкретними навчально-методичними матеріалами, використовуючи електронну пошту, файлообмінники та служби розсилки. Є можливість впроваджувати елементи дистанційного навчання за умови доступу учнів до Інтернету. Вчитель може розробляти власні завдання, викладати їх в Інтернеті та контролювати їх виконання в дистанційному режимі, надаючи відповідні інструкції та коментарі, а також залучати учнів до участі в Інтернет-проектах, які передбачають спілкування з однолітками з інших країн. Використання Інтернету та мультимедійних педагогічних програмних засобів на уроках потребують від учителя знання особливостей "комунікації" за допомогою комп'ютера, а також сприяє формуванню комунікативних умінь учнів.

У процесі формування професійно-комунікативних умінь, які не пов'язані безпосередньо з використанням ІКТ (називатимемо дані вміння універсальними), використовують різні методи та засоби, розгляд яких виходить за рамки даної статті. Щодо формування інтегральних інформаційно-практичних комунікативних умінь, то, оскільки вони безпосередньо пов'язані з використанням ІКТ, при їх формуванні використання ІКТ є обов'язковим, при чому комп'ютерні технології в даному випадку будуть виступати і в якості засобу, і в якості мети навчання. Оскільки універсальні та інформаційно-практичні вміння тісно взаємопов'язані, то при застосуванні ІКТ формуватимуться не тільки суто інформаційно-практичні вміння, але паралельно й універсальні вміння. Так само використання різних засобів навчання при формуванні універсальних умінь буде підґрунтям для формування інформаційно-практичних умінь. Більш детально склад професійних комунікативних умінь вчителя ГД (на прикладі вчителя іноземних мов) представимо у вигляді таблиці:

Таблиця 1.

Склад професійно-комунікативних умінь учителя гуманітарних дисциплін в умовах інформаційного суспільства (на прикладі вчителя іноземної мови)

№ п/п	Групи професійних умінь Класи професійних умінь	<i>Універсальні комунікативні вміння</i> (уміння, які не пов'язані безпосередньо з використанням ІКТ)	<i>Інтегральні інформаційно-практичні комунікативні вміння</i> (уміння, які пов'язані з комплексним використанням ІКТ)
1.	Загально-педагогічні вміння (уміння, які пов'язані з встановленням відносин та здійсненням педагогічного спілкування з учнями, колегами, батьками для вирішення загально-педагогічних завдань в умовах інформаційного суспільства)	<ul style="list-style-type: none"> – оцінювати ефективність різних педагогічних концепцій і теорій для вирішення комунікативних задач в умовах інформаційного суспільства; – встановлювати доброзичливі взаємовідносини з учнями, колегами, батьками, адміністрацією школи; – викладати свої думки чітко, логічно, переконливо, образно, толерантно у спілкуванні з учнями, колегами, батьками; – уміти вислухати, сприйняти та віднести з повагою до думок колег, батьків, колективу та окремих учнів; – керувати своїми емоціями, поведінкою в процесі навчально-виховної взаємодії, мати почуття гумору; – проявляти педагогічний такт у вирішенні різних питань навчання та виховання; 	<ul style="list-style-type: none"> – організовувати комунікативну діяльність на уроці в системі "Вчитель-комп'ютер-учень" у різних режимах (он-лайн та офф-лайн) та з використанням апаратних та програмних засобів загального призначення; – здійснювати педагогічне спілкування з учнями та батьками в позаурочний час з використанням засобів ІКТ (електронних щоденників, блогів, учительських веб-сайтів, електронної пошти, чатів, програм

		<ul style="list-style-type: none"> – прогнозувати комунікативну поведінку як окремих учнів, колег, батьків, так і колективу в цілому; – стимулювати позитивну мотивацію пізнавальної діяльності учнів, розвивати інтерес до навчання, розвитку своїх здібностей; – адаптувати інформацію та спосіб викладення матеріалу з огляду на індивідуально-типологічні особливості колективу та окремих учнів. 	<p>Skype та ICQ тощо);</p> <ul style="list-style-type: none"> – обговорювати загальнопедагогічні питання з колегами, використовуючи засоби ІКТ (участь у Інтернет-конференціях, використання груп розсилки, форумів учителів тощо).
2.	<p>Гуманітарно орієнтовані вміння (уміння, пов'язані з встановленням відносин та здійсненням педагогічного спілкування з учнями, колегами, батьками для вирішення завдань гуманізації та гуманітаризації освіти в умовах інформаційного суспільства)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – оцінювати ефективність педагогічних концепцій і теорій для вирішення комунікативних задач з урахуванням завдань гуманізації та гуманітаризації освіти; – встановлювати демократичні відносини з учнями в процесі реалізації різноманітних форм організації гуманістично орієнтованого навчання та виховання; – навчати гуманним засобам розв'язувати навчальні та життєві ситуації; – стимулювати інтерес учнів до духовно-моральних цінностей, історії, культури та традицій свого народу та інших народів світу; – формулювати позитивну мотивацію пізнавальної діяльності учнів, розвивати інтерес до навчання, розвитку своїх здібностей, співробітництву, творчості; – вчити учнів аналізувати свою поведінку з точки зору моральних норм, визнавати свої помилки, відповідати за свої вчинки; – формувати відношення учнів до людини як найвищої цінності, виховувати їх у дусі толерантності та поваги до інших. 	<ul style="list-style-type: none"> – організовувати комунікативну діяльність на уроці в системі "Вчитель-комп'ютер-учень" таким чином, щоб це сприяло формуванню культури учня, його поваги до співрозмовника, зацікавленості у спілкуванні засобами ІКТ; – здійснювати педагогічне спілкування з учнями в позаурочний час з використанням засобів ІКТ з метою їх гуманістичного виховання; – обговорювати питання, пов'язані з вихованням учнів в дусі гуманістичної спрямованості, з батьками та колегами за допомогою засобів ІКТ.
3.	<p>Предметно-методичні уміння (уміння, пов'язані з встановленням відносин та здійсненням педагогічного спілкування з учнями, колегами, батьками для вирішення методичних завдань учителя ІМ в умовах інформаційного суспільства)</p>	<ul style="list-style-type: none"> – оцінювати ефективність різних концепцій і теорій у викладанні ІМ; – встановлювати демократичні відносини з учнями в процесі навчально-виховної діяльності з ІМ; – визначати та розуміти психологічний стан класу, групи, окремих учнів, бачити, яка допомога потрібна учням; – прогнозувати поведінку учня як мовленнєвого партнера; – чути та бачити помилки в комунікативній поведінці учня; – оцінювати ситуацію спілкування, визначати приблизний рівень володіння мовленнєвими вміннями учнів; – створювати комунікативні ситуації, підтримувати атмосферу спілкування в класному колективі на уроках та в процесі проведення позаурочної діяльності з ІМ; – встановлювати та завершувати мовленнєвий контакт з учнями, регулювати поведінку учнів як мовленнєвого партнера на уроках ІМ; 	<ul style="list-style-type: none"> – організовувати іншомовну комунікативну діяльність на уроці з ІМ в системі "Вчитель-комп'ютер-учень" у різних режимах та з використанням апаратних та програмних засобів загального та спеціального призначення; – обговорювати з батьками питання успішності учнів з ІМ та залучати батьків до проведення позакласних заходів з ІМ з використанням засобів ІКТ; – здійснювати спілкування з вітчизняними та закордонними колегами в навчально-методичних цілях з використанням засобів ІКТ.

		– володіти різними засобами спілкування (паралінгвістичними, екстралінгвістичними, кінесичними, проксемічними) у процесі викладання ІМ; – адаптувати своє мовлення на уроці ІМ, виходячи з рівня володіння іншомовними вміннями та навичками учнів.	
--	--	--	--

Для розробки технології формування вищезазначених умінь ми враховували те, що формування будь-яких педагогічних умінь є поступовим процесом та включає наступні **етапи** (класифікація за О. А. Острянською): 1) *мотиваційно-пізнавальний*, мета якого – усвідомлення цілей дії і пошук способів її виконання; 2) *тренувально-виконавчий* (використання набутих знань про спосіб виконання дії, але в незмінних чітко визначених ситуаціях); та 3) *рефлексивно-творчий* (творче використання набутих умінь у змінних ситуаціях) [12: 14]. Відповідно до етапів формування виділяють наступні **рівні сформованості** педагогічних умінь: *репродуктивний; репродуктивно-творчий; творчо-репродуктивний; творчий* [13]. Ми вважаємо, що формування професійних умінь майбутніх учителів засобами ІКТ на перших трьох рівнях повинно здійснюватись під час вивчення психолого-педагогічних та спеціальних дисциплін, методики викладання, основ інформаційних технологій, науково-дослідницької діяльності, а також у рамках інтегрованих спецкурсів. Формування вмінь на творчому рівні здійснюється під час педагогічної практики та в процесі подальшої самостійної педагогічної діяльності.

При створенні системи вправ для формування комунікативних умінь засобами ІКТ в рамках даної технології ми опирались на наші попередні дослідження, які охоплювали комплексний процес формування професійних умінь майбутніх учителів ГД засобами ІКТ [14]. Для класифікації вправ у якості основного критерію ми висунули етапи формування педагогічних умінь, згідно з яким ми виділили: 1) *мотиваційно-пізнавальні вправи*, які відповідають I етапу формування комунікативних умінь; 2) *тренувально-виконавчі вправи*, які відповідають II етапу формування комунікативних умінь; 3) *рефлексивно-творчі вправи*, які відповідають III етапу формування комунікативних умінь. У якості додаткових критеріїв, які конкретизують сутність професійно спрямованих вправ з використанням ІКТ, ми виділяємо: 1) спрямованість вправи на прийом або відтворення інформації; 2) форма організації навчання; 3) характер програмного забезпечення; 4) режим роботи за характером зв'язку з мережею Інтернет.

Проаналізував загальнодидактичні принципи розробки системи вправ для формування професійно-педагогічних умінь та основні засоби ІКТ, виділимо наступні групи вправ, спрямовані на формування комунікативних умінь майбутніх учителів ГД засобами ІКТ:

Вправи I групи – мотиваційно-пізнавальні. Їх **мета** – ознайомлення з основними апаратними та програмними засобами ІКТ, які можна використовувати в комунікативній діяльності, створення мотивації, подолання психологічних бар'єрів студентів-гуманітаріїв щодо їх застосування. Дана мета може бути реалізована, на нашу думку, в процесі використання готових ППЗ, текстових, графічних, табличних, аудіо і відео редакторів та Інтернет ресурсів, які спрямовані на формування вмінь взаємодії з комп'ютером, викладачем та один з одним в процесі виконання комп'ютерних завдань. Таким чином, основним типом вправ тут є рецептивно-репродуктивні вправи, які дозволять сформувати професійно-комунікативні вміння майбутніх учителів ГД на репродуктивному рівні. Відповідно до характеру програмного забезпечення та зв'язку з мережею Інтернет вправи даної групи можуть бути поділені на такі підгрупи:

Підгрупа А – рецептивно-репродуктивні вправи, спрямовані на формування вмінь застосовувати готові педагогічні програмні засоби в процесі комунікативної діяльності;

Підгрупа Б – рецептивно-репродуктивні вправи, спрямовані на формування вмінь застосовувати текстові, табличні, графічні, звукові та відео редактори в процесі комунікативної діяльності;

Підгрупа В – рецептивно-репродуктивні вправи, спрямовані на формування вмінь застосовувати Інтернет-ресурси, он-лайн програми та електронну пошту в процесі комунікативної діяльності.

Вправи II групи (тренувально-виконавчі). Їх **мета** – використання знань та вмінь, набутих на I етапі та їх закріплення на більш творчому рівні, але поки що в чітко визначених ситуаціях. Дана мета може бути реалізована в процесі створення власних навчально-методичних матеріалів, які сприяють формуванню комунікативних умінь, засобами ІКТ (ППЗ, веб-сайтів, блогів, подкастів, веб-квестів тощо) та їх використання на рівні фрагменту уроку. Тому основним типом вправ тут є рецептивно-продуктивні вправи, які дозволять сформувати професійно-комунікативні вміння на репродуктивно-творчому рівні. Відповідно до характеру програмного забезпечення та зв'язку з мережею Інтернет вправи даної групи можуть бути поділені на такі підгрупи:

Підгрупа А – рецептивно-продуктивні вправи, спрямовані на формування вмінь створювати власні ППЗ з використанням програм-оболонок (Hot potatoes, Quandary тощо) та використовувати їх у процесі комунікативної діяльності.

Підгрупа Б – рецептивно-продуктивні вправи, спрямовані на формування вмінь створювати власні навчально-методичні матеріали з використанням програм пакету Microsoft Office (Microsoft Word, Microsoft Excel, Microsoft Power Point, Microsoft Publisher) та використовувати їх в процесі комунікативної діяльності.

Підгрупа В – рецептивно-продуктивні вправи, спрямовані на формування вмінь створювати власні навчально-методичні матеріали за допомогою ресурсів мережі Інтернет і он-лайн програм та використовувати їх в процесі комунікативної діяльності.

Вправи III групи (рефлексивно-творчі). Їх мета – комплексне використання знань та вмінь, набутих на I та II етапах та їх закріплення на творчому рівні в змінних ситуаціях. Дана мета може бути реалізована в процесі моделювання комунікативної діяльності з використанням як готових, так і самостійно створених навчально-методичних матеріалів засобами ІКТ, а також у комплексі з іншими засобами навчання на рівні окремих уроків, циклу уроків та позакласної роботи. Тому основним типом вправ тут є продуктивні вправи, які дозволять сформувати професійно-комунікативні уміння на творчо-репродуктивному рівні. Відповідно до форм організації навчання вправи даної групи можуть бути поділені на такі підгрупи:

Підгрупа А – продуктивні вправи, спрямовані на формування вмінь організації професійної комунікативної діяльності в процесі аудиторної роботи з використанням ІКТ.

Підгрупа Б – продуктивні вправи, спрямовані на формування вмінь організації професійної комунікативної діяльності в процесі позааудиторної роботи з використанням ІКТ.

З метою комплексного формування професійних умінь майбутніх учителів ГД нами розроблено спецкурс "Використання ІКТ у професійній діяльності вчителів гуманітарних дисциплін", який адаптовано відповідно до програми професійної підготовки вчителів іноземних мов та введений до навчального плану студентів IV курсу інституту іноземної філології Житомирського державного університету ім. І. Франка. У даному спецкурсі представлені всі типи вправ, запропоновані вище. Наведемо приклад однієї з них.

Вправа II В (II групи, підгрупи В), спрямована на формування вміння створювати воки (анімаційні аватари, що розмовляють) та використовувати їх у комунікативній діяльності.

Апаратне забезпечення: комп'ютери, підключені до мережі Інтернет, динаміки або навушники.

Програмне забезпечення: будь-який Інтернет браузер (Internet Explorer, Opera тощо).

Режим роботи: індивідуальний та груповий.

Практичні завдання:

- подивіться на скріншоти шести воки (два з них представлені на *Рис. 1*), постарайтесь передбачити, що розповідають дані персонажі, хто "ховається" за ними (учні, вчителі, студенти), вік та національність даних людей; обговоріть ваші ідеї у групах;

Рис. 1

- подивіться даний ролик повністю в режимі он-лайн <http://www.youtube.com/watch?v=s-5Z-U1f8jU&feature=related> та перевірте ваші припущення;

- обговоріть у групах, яким чином можна використовувати подібні анімаційні аватари на уроках іноземної мови для формування комунікативних умінь учнів на різних рівнях навчання, у чому їх переваги та недоліки;

- подивіться т'юторіал по створенню воки <http://www.youtube.com/watch?v=r5utALbcP4U&feature=related>; скажіть, які можливості має дана програма та яких комп'ютерних навичок та вмінь вона вимагає;

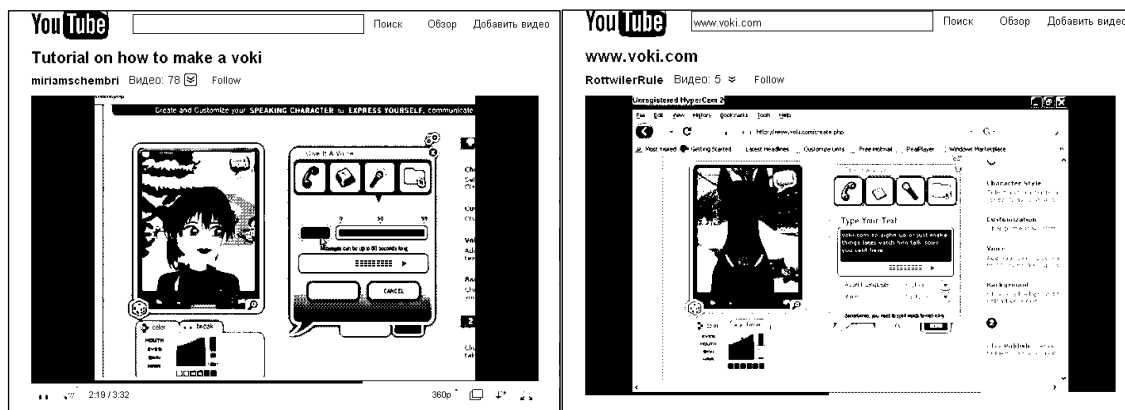

Рис. 2

• створить власний вокі за допомогою он-лайн програми на сайті www.voki.com та розмістити його у власному блозі чи на власній сторінці на сайтах <http://vkontakte.ru>, <http://www.facebook.com/> або будь-якому іншому аналогічному сайті (передбачається, що дане заняття проводиться після теми "Використання блогів та веб-сторінок", тому в кожного студента є своя сторінка в Інтернеті).

Хід виконання: студенти аналізують вокі з точки зору їх навчальних цілей та процедури виконання, створюють власні аватари та розміщують на своїх веб-сторінках (за бажанням їх можна видалити після заняття).

Засіб контролю: з боку викладача, взаємоконтроль.

Отже вважаємо, що запропонована технологія формування комунікативних умінь майбутніх учителів ГД може бути інтегрована в процес професійної підготовки вчителів гуманітарного профілю, а розроблений нами спецкурс адаптовано, виходячи з цілей та напрямків професійно-методичної підготовки вчителів конкретної дисципліни. Перспективою нашого дослідження ми вбачаємо: 1) уточнення складу професійних умінь майбутніх учителів ГД, які входять до складу лінгвокультурологічної компетенції, та розробку технології їх формування засобами ІКТ; 2) розробку завдань, спрямованих на формування професійно-комунікативних умінь, у рамках вивчення педагогічних, спеціальних дисциплін, методики викладання іноземних мов, а також в рамках проходження педагогічної практики.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Кузьмина Н. В. Психологическая структура деятельности учителя. – Гомель: Изд-во Гомельского гос. ун-та, 1976. – 57 с.
2. Сластенин В. А. К вопросу о профессиограмме учителя общеобразовательной школы // Советская педагогика. – 1973. – № 5. – С. 72-80.
3. Педагогика: Учебное пособие для студентов педагогических учебных заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И. Мищенко, Е. Н. Шиянов. – 3-е изд. – М.: Школа-Пресс, 2000 – 512 с.
4. Васильева М. П. Формування комунікативних умінь як компонента педагогічної культури майбутнього вчителя: Автореф. дис... канд. пед. наук: 13.00.01 / Харківський держ. педагогічний ун-т ім. Г. С. Сковороди. — Х., 1997. — 23 с.
5. Технології професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів: Навчальний посібник: у 2-х ч. – Ч. II: Технології соціально-педагогічної підготовки майбутніх учителів / За заг. ред. доктора педагогічних наук О. А. Дубасенюк. – Житомир: Житомирський держ. пед. ун-т, 2001. – 192 с.
6. Пассов Е. И., Кузовлев В. П., Кузовлева Н. Е., Царькова В. Б. Мастерство и личность учителя. На примере деятельности учителя иностранного языка: Учеб. пособие по проф. подгот. учителя иностр. яз. — 2-е изд., испр. и доп. — М.: Флинта, 2001. — 239 с.
7. Василенко М. П. Формування професійно-комунікативних умінь у студентів філологічних факультетів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.02 / Інститут педагогіки АПН України. — К., 2008. — 20 с.
8. Панченко Л. Ф. Професійно-педагогічна підготовка студентів педвузів к использованию новых информационных технологий (на примере гуманитарных факультетов): Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Луганский педагогический ин-т им. Т. Г. Шевченко Восточноукраинского ун-та. — Луганск, 1994. — 172 с.
9. Морська Л. І. Підготовка вчителя іноземних мов до використання сучасних інформаційних технологій у професійній діяльності // Іноземні мови. – 2005. – № 4. – С. 19-21.
10. Морська Л. І. Методична система підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій у навчанні учнів. Монографія. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 243 с.

11. Зимовець О.А. Склад професійних умінь майбутніх учителів гуманітарних дисциплін (на прикладі підготовки вчителів іноземних мов) // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка, Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка. – 2009. – № 43. – С. 150-156.
12. Остряньська О. А. Формування комплексних педагогічних умінь у майбутніх учителів початкових класів: Автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. — Х., 2002. — 20 с.
13. Абдуллина О. А. Общепедагогическая подготовка учителя в системе высшего педагогического образования. – М.: Просвещение, 1990. – 141 с.
14. Зимовець О. А. Технологія формування професійних умінь майбутніх учителів гуманітарних дисциплін з використанням інформаційно-комунікаційних технологій // Наука. Образование. Технологии – 2008 [Текст]: материалы Междунар. науч.-практ. конф., 21–22 марта 2008 г., Барановичи, Респ. Беларусь: в 3 кн. / под общ. Ред. В. В. Таруца. – Барановичи: РИО БарГУ, 2008. – Кн. 1: Иноязычное образование в современном поликультурном мире/ редкол.: И.В. Пинюта (гл. ред.) [и др.]. – С. 186-190

Матеріал надійшов до редакції 29.06. 2010 р.

Зимовец Е. А. Формирование профессионально-коммуникативных умений будущих учителей гуманитарных дисциплин средствами информационно-коммуникационных технологий (на примере учителя иностранных языков).

В статье рассматривается проблема формирования профессионально- коммуникативных умений будущих учителей гуманитарных дисциплин средствами информационно-коммуникационных технологий. Автор уточняет состав профессионально-коммуникативных умений будущих учителей гуманитарных дисциплин в условиях информационного общества и предлагает систему упражнений, направленных на их формирование, с использованием ИКТ.

Zymovets O. A. Formation of Professional-Communicative Skills of Prospective Teachers of the Humanities with the Help of Information and Communication Technologies.

The article deals with the problem of formation of prospective humanitarian teachers' professional-communicative skills with the help of Information and Communication Technologies. The author specifies the types of professional-communicative skills of teachers of the Humanities in the Information Society, and suggests the system of tasks for their formation with the help of ICTs.